

Pesti Gáborról.

Írta: WALDAPFEL JÓZSEF.

I.

Az első magyar Aesopus szerzője katolikus papnak készült s még egészen középkori jellegű iskoláztatáson is végigment a XVI. század első negyedében. De a humanista élet ideálja annak Jagelló-kori árnyképében is megragadta, a humanizmus egy nagyrebecsült kincsének árán pedig szoros kapcsolatba került az erasmisták egyikével. Mellette elment a kedve az egyházi pályától s az új tudós élet, a világi humanista életének lehetőségére nyílt meg a szeme. Részben, hogy magára vonja a figyelmet, részben népével szemben való hivatásérzetből fogott tollat, hogy latin tudását a latinul nem tudó magyar nép javára használja. A könyvsajtót éppúgy igénybeveszi széleskörű közönségnek szánt munkái terjesztésére, mint a reformáció s ő is azt a két könyvet akarja először a nép kezébe adni, amelyeket Luther; ő nyomtat ki először egészen világi magyar könyvet Aesopusában¹ s ezt olyan megokolással teszi, amilyennel Luther készül rá. De Pesti törekvésének irányítója ekkor is az az erasmista szellem, amely Luthernek előkészítője. Maga az a gyűjtemény is, amelyből merít, az Erasmushoz sokban legközelebb álló körből ered. Másfelől azonban a humanisták ízlés- és stíltörekvéseinek részese létére a népre való hatás kedvéért oly versikékkel tarkázta könyvét, melyek — legalább részben — a középkornak a humanizmustól megvetett barbár rigmusait idézték vissza.

Pesti pályájának és írói törekvéseinek jelzett mozzanatai közül főképp három szorul részletesebb megvilágításra, a humanizmus-hoz való csatlakozásának története, mesekönyvének forrása és a tanulságok ritmikája.

1. (*Pesti Gábor életéhez.*) Brassicanus János Sándor Lukianos Demonax-ához fűzött fecsegő scholionában a legnagyobb ókori költőknél nem kisebbnek vallott Janus Pannonius több kiadatlan-nak tartott (valójában Krakkóban 1518-ban már megjelent)

a régi magyar „metrikus” énekek történetéhez, u. o. 1928.) XVI. századi ének-költésünk két, idegen eredetű dallam- és versforma-csoportjával foglalkozik.

¹ V. ö. Kerecsényi Dezső: *Aesopus magyar nyelven*. Prot. Szemle. 1929. — Waldapfel Imre: *Humanizmus és nemzeti irodalom*. Irodalomtörténet, 1933. 25. l.

epigrammáját is idézi egy birtokában levő kéziratból. Azt írja róluk egyikükkel kapcsolatban:

id inter alia eius plusquam trecenta epigrammata manu sua descripta et a Turcorum immanitate aegre redemta, immo nec vulgata, nec aliis visa beneficio GABRIELIS nostri Pannonii adolescentis, et morum et litterarum ornamentis iuxta praestabilis consecuti sumus, ac in bibliothecam nostram, tanquam preciosum quendam unionem reposuimus.

Ez a sok tekintetben érdekes nyilatkozat eddig csaknem észrevétlen maradt. Abel Jenő már az Adalékok-ban (1880), a Janus-kéziratokról szóló dolgozatában megemlítette, Szilády Áron pedig Hartl és Schrauf a bécsi egyetem tanáraitól írt könyvének ismertetésében (It. K. 1898) e könyv alapján hivatkozott rá, de tanulságait Pestivel kapcsolatban sehol sem érvényesítették.² Nem lehet kétség, hogy a Brassicanustól említett Gabriel Pannonius azonos a magát később ugyancsak így nevező Pesti Gáborral, akinek mindhárom munkájához Brassicanus írt ajánló verseket, a maga tanítványának nevezvén őt. Brassicanus könyvének nyomása 1527 július 10-én fejeződött be, idézett sorait tehát ez év elején vagy még az előzőnek végén írta: a török 1526 szeptemberében járt Pest-Budán. Így érthető a megjegyzés, hogy a kéziratot szinte a török kezéből mentette ki Pesti (a Corvina kincseinek ekkori pusztulásáról tudvalevőleg másutt bőven szól Brassicanus). Ezek szerint már 1526 őszén, tíz esztendővel első munkái megjelenése előtt, Bécsben kellett lennie s Brassicanus nyilatkozata szerint már ekkor kitűnt „et morum et litterarum ornamentis“. Maga az a tény is, hogy Janus Pannonius epigrammáinak kéziratával érkezik Bécsbe s a humanizmus ottani mesterének annak átengedésével tehet a legkitűntetőbb formában elismert szíveséget, ugyancsak bizonyítja, hogy már ekkor erősen benne van a humanizmus szellemi világában. Tehát nem Bécs kezdte humanistává nevelni, hanem a magyar humanizmus hagyománya, s abban legalább félig-meddig már akkor benne élt, mikor Brassicanus tanítványává lett.

Érdemes alaposabban szemügyre venni, miféle Janus-kézirat-ról lehet itt szó s hogyan juthatott hozzá Pesti Gábor. Abel Jenő autográf kéziraatra érti a *manu sua descripta* megjelölést. Pedig

² Legújabban szólt róla Klimes Péter: *Bécs és a magyar humanizmus* (Palaestra Calasactiana. 5.) 1934. 76–77. és 89. l.

— az 'epigrammata eius' szomszédságában — inkább Pestire ért-hette Brassicanus a 'manu sua descripta'-t, mintha csak úgy folytatódott volna a mondat: ... Gabriel nobis donavit, s nem Gabrielis beneficio consecuti sumus. És valóban el sem lehetne képzelni, hogyan juthatott volna Pesti Janus eredeti kéziratához, vagy csak olyanhoz is, melyet annak tarthatott volna. Még csak az sem lehetséges, hogy a török betörés idején a Corvinából „zsákmányolta“ volna, mert az epigrammák eredeti kézírata nem volt ott sem, sőt valószínűleg soha nem is létezett. Az erre-arra szétküldözgetett epigrammákat nem is gyűjtötte mind össze maga a költő. Váradi Péter egy levele szerint Mátyás vele gyűjtette őket össze Janus halála után, a gyűjtése eredményét tartalmazó kódex nála maradt s az arról pergamenre készített másolatot helyezték el a Corvinában. Váradi példányáról aztán többen lemásoltatták ezt az irodalmi csemegét, míg végre el nem vezett s ekkor Váradi Keszthelyi esztergomi kanonok másolatát kérte el, hogy újat készíttessen magának.³ A Corvina példánya ott is maradt a XVII. századig, akkor Lambecius vitte Bécsbe az udvari könyvtárba. Pesti minden valószínűség szerint erről készített saját kezével másolatot. Ebben semmi feltűnő nincsen, abban az időben sokan dolgozhattak a könyvtárban. De ahhoz, hogy valaki bejusson, mégis kellett az udvarral valamilyen kapcsolatának lennie. Pesti Gábor családjának állásáról semmi biztosat nem tudunk, de voltak Pestiek magas papi tisztségekben is, udvari hivatalban is. Meglehet, hogy Pesti édesapja is kisebb udvari hivatalt viselt. Egy Pesthi Imre mester például 1500-ban a kis kancellária jegyzőjeként ismeretes. (Fogel: II. László udvartartása, 51. l.) Pesti apja elég korán meghalhatott, legalább őt már sehol sem említi. Családját azonban befolyásos emberek pártfogolták, elsősorban Peregi Albert, Lajos király főszállásmestere; az is világos Pesti leveleiből, hogy özvegy édesanyja Budán élt. Az udvarral való kapcsolat tehát igen valószínű. Az a tény, hogy Brassicanus közvetlen a mohácsi vész idejétáján Budán tartózkodott, annak lehetőségére is figyelmeztet, hogy Pestit már itt megismerte, vagy ennek valamely pártfogója volt vele barátságban s ez utasíthatta védencét a jőnevű bécsi mesterhez.

Mikor Pestit édesanyja Bécsbe engedte, abban a reményben ringatódzhathott, hogy magasabb tudományos műveltséget szerez-

³ V. ö. Abel, Analecta 29—30. l. — Huszti: Janus Pannonius, 294. l.

vén, idővel olyan fényes papi pálya nyílhatik meg előtte, amilyenekre a humanizmus évtizedei sok példát mutattak. De mikor fia 12 év múlva azzal tért haza, hogy bár egész időn tanult, nem akar pap lenni, kárbaveszettnek érzett minden tanulatására fordított áldozatot és támogatást. Pesti elhatározása különben már régebbi keletű volt. Három nappal hazaérkezése után írja családjáról: „*diu celatam voluntatem meam ipsius aperui, me sacerdotium assumere nolle*“. Az Újtestamentum ajánlásának „*sacras litteras non modo non edidiceram, sed vix degustaram*“ szavait Szilády úgy értelmezi, hogy Pesti egyetemi teológiai tanulmányait még nem fejezte be teljesen e munkája végeztekor s szerénykedve mondja, hogy még alig kezdte el; ezt az értelmezést persze már az meglehetősen valószínűtlenné teszi, hogy már 1526/27-ben Bécsben volt. De maga Pesti idézett mondata nem is jelenthetné ezt, ilyenformán a két plusquamperfectum egészen ok és cél nélkül állna egyszerű perfectum helyett. Pesti minden bizonnyal azt akarta mondani, hogy annak idején csak éppen belekóstolt a teológiába, de nem tanulta ki, hanem előbb abbahagyta más tanulmány kedvéért. Mikor ezt írta, már nem lehetett teológus. Azzal kapcsolatban mondja éppen ezt, hogy bár nem szakember, mások biztatására elvégezte a munkát s amit nem értett, abban kikérte teológusok útbaigazítását. Az sem bizonyos, volt-e Pesti egyáltalán hallgatója a bécsi egyetem teológiai karának. A natio Hungaricába nem vétette fel magát. Brassicanus a latin és görög nyelvnek és a polgári törvénynek tanára volt. Éppen abban az időben, mikor Pesti Bécsbe került, legtöbbször nem is tarthatott előadást, mert a töröktől való folytonos félelem s a helyzet általános bizonytalansága folytán nem voltak hallgatói. Az egyetemtől függetlenül irányítója volt néhány ifjabb humanistának, köztük azoknak is, akik rajta kívül Pesti Újtestamentumát ajánló versekkel ékesítették: Fabri Ulriknak és Lazius Farkasnak, a későbbi nevezetes osztrák történetírónak. Mindketten egy ideig a klasszikus nyelvek lektorai is voltak, de aztán a tekintélyesebb és jövedelmezőbb orvosi tudomány elismert mestereiként működtek. Brassicanusnak ebbe a kis humanista iskolájába tartozott Pesti s meglehet, hogy Brassicanus „tanítvány“ megjelölése nem is vonatkozik a hivatalos egyetemi oktatásra.

Hogy miképpen képzelhette Pesti a maga humanista életpályáját attól kezdve, hogy e bécsi kör példájára idegenkedett a papi pályától, azt legfeljebb csak gyaníthatjuk. Abban, hogy

Bécsbe ment, már része lehetett annak a számításnak, hogy az új helyzetben ez a legelőnyösebb. Családja pártfogói az elsők közé tartoztak, akik Mária királynővel Ferdinándhoz csatlakoztak. Pesti legfőképp Ujlaki győri püspöknek igyekszik kedvében járni, az ő kívánsága szerint készíti és neki ajánlja *Nomenclatura*-ját, nála való hathatós támogatásra kéri Peregi Albertet. Már pedig Ujlaki azokban az években a legbefolyásosabb magyar ember volt Ferdinánd udvarában. Vagy azt remélhette Pesti, hogy világi humanistaként az udvarnál kezdhet oly hivatali pályát, amilyenre családja papként szánhatta, vagy a bécsi egyetemen remélhetett valamilyen megbízást, mint ahogyan ez valamivel utóbb Sylvesternek sikerült — ugyancsak nem Ujlaki támogatása nélkül. Pesti reménye azonban nem teljesült. Utóbb a magyar udvarhoz került. Az ide vezető útra is könnyű rámutatni: sógora János király híve volt, az ő hazaérkezte idején is vele járt Erdélyben. De a humanistát is megbecsülhették Pestiben, mint ahogyan Brodaries, majd az ifjú Verancsics is János király legfőbb emberei közé tartoztak. Buda eleste után az özvegy királynővel Erdélybe ment Pesti, az utolsó adat egy kassai megbízatása teljesítéséről szól, aztán teljesen nyoma vész. Meghalt-e, vagy mi lett belőle s volt-e része neki is az udvari humanizmus Erdélybe való átmentésében, nem tudhatjuk.

2. (*Pesti Aesopus-ának forrása.*) Ismeretes, mennyire egészen Erasmus szellemében s Erasmus nyomán készült Pesti Újtestamentuma. Azt azonban még nem világították meg eléggé, mennyi köze van Pesti erasmista törekvéseinek Aesopusszal való foglalkozásához és ahhoz, hogy éppen azt a gyűjteményt fordította. Magának az alapul vett gyűjteménynek meghatározása is csak közel járt az igazsághoz. Toldy Ferenc állapította meg, hogy Pesti meséinek többsége azoknak a fordítása, amelyek a bécsi Singreniusnál. Pesti kiadójánál 1520-ban megjelent latin gyűjteményben található. Toldy szerint ez a kiadás volt Pesti főforrása s ezt ő toldotta meg a Rimicius-féle mesék egy részével, a mesék elé pedig nem azt a *Vita*-t fordította, amely főforrásában állt, hanem kiegészítette a terjedelmesebb változat másutt talált példányából. Toldy megállapítása átment a köztudatba, Pintér Jenő is a Singrenius- és Rimicius-féle gyűjteményeket jelöli meg Pesti két forrásául. Valójában Singrenius-féle gyűjteményről nem is jogos beszélni. Singrenius könyvnyomtató csak az évek óta legjobban elterjedt mesegyűjtemény új lenyomatát készítette

el. Előtte és utána rengeteg kiadása ismeretes ugyanannak a gyűjteménynek, s e kiadások során az alaprétteghez csaknem esetről-esetre új mesecsoportokat ragasztottak más kiadványokból az egymással versengő könyvnyomtatók, Singrenius alighanem csak egészen változatlan lenyomatot csinált az ugyanabban az évben Strassburgban megjelent kiadásból. És Strassburgban már a következő évben csatolták a gyűjteményhez a Rimicius-féle meséket is. Ettől kezdve azok is ott voltak minden új lenyomatban s így mindazokban, amelyekhez Pesti az 1530-as években leginkább hozzáférhetett. (Az iskolákban használt könyvről lévén szó, az 1520-i kiadás régen eltűnhetett a forgalomból.) Hogy milyen keletük volt, azt eléggé mutatja az, hogy a legtöbb évben több kiadásuk is forgalomba került. De nemcsak Rimiciust, hanem a részletesebb Vita-t is egyazon könyvben kellett találnia Pestinek a többi mesék eredetijével. A 30-as évektől kezdve több kiadás már ezt az életrajzot hozza.⁴ Az a legvalószínűbb, hogy Pesti az 1531-ben és 1533-ban Nürnbergben Petreiusnál megjelent kiadások valamelyikét használta. A szóbanforgó szerkezet rengeteg változata közül ugyanis ezek vették át először másféle (többnyire bilinguis görög-latin) Aesopus-kiadásokról azt a címet, amelyet Pesti is könyve magyar címe elé írt: *Aesopi Phrygis fabulae*. Ismeretes különben, hogy szótárában is egy 1531-i *nürnbergi* kiadványt bővített meg.

Azt a mesegyűjteményt, amelynek egyik sokszorososan bővített változatából Pesti dolgozott, az összehasonlító irodalomtörténet Dorpius-féle gyűjtemény néven emlegeti, minthogy legtöbb kiadásában mindvégig ott állott az élén a legelső csoport első kiadójának, Martinus Dorpius (Marten van Dorp) löweni teológustanárnak előszava. Dorpius maga is Erasmus legközelebbi baráti köréhez tartozott s iránta való személyes rokonszenvét, tudománya iránt való tiszteletét akkor sem tagadta meg s a humanizmusban tanítványának vallotta magát akkor is, mikor egyházkritikája miatt vita kezdődött köztük, valamint az Erasmusmal tartó Morus és Dorpius közt. Mikor a meséket kiadta — valószínűleg 1513-ban —, akkor is Erasmus tekintélyére hivatkozott azok latin írója érdemének igazolására. Ez az író pedig, a goudai Guilelmus Hermanus (néhány későbbi kiadás tévesen két külön

⁴ Ez is, Rimicius mestergyűjteménye is, benne van pl. az éppen 1536-ban megjelent leydeni kiadásban is; ennek egy példánya a M. T. Akadémia könyvtárában is megvan.

személynek veszi G. Goudanust és G. Hermanust), Erasmus rendtársa és legeslegkedvesebb ifjúkori barátja volt, akivel együtt poétáskodott, együtt lett humanistává a kolostorban s akinek verseit is Erasmus adta ki. Vilmos kanonok még 1510-ben meghalt. 83 meséjét (középkori verses mesék klasszikus latinságú prózai átdolgozásai) Dorpius Gellius, Policianus és Crinitius néhány meséjével megtoldva elsősorban azoknak szánta iskolakönyvül, akiket a filozófiának az ő vezetésével való tanulására készítének elő az ajánlásban megszólított löweni iskolamesterek. De nyomban oly nagy sikere volt a kiadványnak, hogy rövidesen úgyszólván minden humanista jellegű, Erasmust vezérnek tisztelő latin iskola ennek egyre bővülő kiadásait használta Hollandiában, Németországban, Angliában, Lengyelországban stb. A protestáns iskolákban is csak fokozatosan szorította ki utóbb Camerariusnak, Melanthon barátjának jelentékeny részében ugyancsak ezen alapuló gyűjteménye; egyébként valószínűleg a Camerariustól vezetett új nürnbergi humanista iskola adta az alkalmat a Dorpius-féle gyűjtemény nürnbergi kiadásaira. Már az első ismert kiadásokban több van, mint amennyit Dorpius előszava szerint első ízben közrebocsátott: e gyűjteményt egyesítették az ugyancsak löweni Hadrianus Barlandus meséivel s ezekkel együtt csatolták hozzá az Erasmus adagiumaiból kiszemelteket is. Löweni Strassburg, a legfontosabb erasmista központok egyike vette át először a gyűjteményt s itt jelent meg a legtöbb bővített kiadás, az első már 1514-ben. A rövid Vita-t, úgy látszik, ez hozta először, egy 1516-ban megjelent kiadás egy Gerbellius-féle mesét s valószínűleg egy 1520-i löweni Abstemiussal első 100 meséjét: ezek — s rajtuk kívül Valla 33 meséje — az ugyanebben az évben megjelent strassburgi és bécsi kiadásban egyaránt ott vannak már. A Singrenius-féle lenyomattól a Pestitől használtig már előbb követtük a gyarapodás útját, a későbbieknek a mi szempontunkból nincs fontosságuk. Egyébként egészen a XVIII. század közepéig követhetők.

Aesopusnak az erasmista iskolákban különösen nagy szerep jutott. A grammatikai, stilisztikai és retorikai oktatásban éppoly nagy jelentősége volt, mint erkölcsi okulások példatáraként. Az előbbiek rendszerét elsősorban maga Erasmus alakította ki és Aesopus ilyirányú felhasználására is maga adott útmutatást *De utraque rerum ac verborum copia* c. könyvében (jellemző, hogy épp e munkája több esetben a Dorpius-féle, mondhatjuk, eras-

mista Aesopusszal egybekötve maradt fenn). Nem hiába hivatkozik tehát Pesti Aesopus-a előszavában is Erasmusra: erasmista voltával összetartozik e fabulákkal való foglalkozása is, az is, hogy éppen a Dorpius-féle gyűjteményt használja.

De Erasmus is, Pesti közvetlen mestere, Brassicanus is latin író volt, s a köznyelven a latinul nem tudóknak szóló irodalom művelésében közvetlen részt nem vettek. Mégis mindenféle része volt a nemzeti nyelvre való fordítások nagy elszaporodásában Erasmus tanítványainak. Erasmus minél nagyobb tömegek közkincsévé akarta tenni a klasszikus latin nyelvet s munkáinak egyik része, és pedig az, amelyet legáltalánosabb elismerés fogadott, ezt szolgálta. De az ő humanitásának másik, újabban jobban megvilágított oldala a belső vallási reform emberéé.⁵ Ennek irodalmi szempontból legegységesebb hatású követelése az volt, hogy „minden népnek az ő nyelvén“ kell kezébe adni a szentírást, elsősorban az evangéliumokat. Ismeretes, milyen nagy jelentősége lett e követelésnek a magyar könyvirodalom kezdetén. De mihelyt az Olaszországon kívüli humanizmus legfőbb mestere e ponton elismerte a nép számára való fordítás elsőrangú fontosságát, maga ez a tény elegendő magyarázata más nagyra-becsült könyvek erasmista körből eredő fordításának. S e tekintetben semmi sem következhetett inkább nyomban az evangéliumok fordítása után Aesopusnál. A világi irodalomból ennek a szent iratok mellé való állítása a nép számára való okulás szempontjából a levegőben volt, Luther csak a leghatározottabban formulázta. Meglehet, hogy Pestinek erről is volt tudomása: ha nem csatlakozott is a reformációhoz, annak irodalma minden védekezés ellenére Bécsben is terjedt s különösen éppen az ottani erasmisták körében. Már 1534-ben két kiadásban is megjelent a 101. zsoltár magyarázata, amelyben Luther legfontosabb ezirányú nyilatkozata foglaltatik. Az is meglehet, hogy Alberus 1534-ben megjelent első 17 meséje vagy a Stainhöwel-féle német Esopus is kezébe került Pestinek, de mindezek nélkül is éppúgy elkészíthette a magáét. Arra, azt hiszem, nem lehet gondolni, hogy ez utóbbiban „a latin eredeti s német fordítás egymásmellettsége, a gyakorlati megoldás szemmel látható példája... hatással lehetett a hasonló feladat előtt álló magyar fordítóra, aki nem támasz-

⁵ Magyar vonatkozásban v. ö. kivált Thienemann Tivadar: *Mohács és Erasmus*. 1926.

„kodhatott magyar előkészítőre és példára“.⁶ A század eleje óta nem is a bilinguis Stainhöwel volt már forgalomban, hanem kizárólag németnyelvű részének lenyomatai. Efféle példára pedig nem is lehetett szüksége annak, aki már előbb lefordította az Újtestamentumot. Azt már láttuk, hogy a terjedelmesebb Vita-t sem kellett Stainhöwelből megismernie, hanem azt is ott találta a tőle fordított latin gyűjteményben.

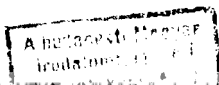
Pesti kezdettől végig egyazon latin kötetet tartotta szem előtt. Az ő számára ez volt a klasszikus Aesopus. Válogatásának egyetlen szempontja az volt, hogy egy mesét csak egy változatban fordított le, míg forrásában az egymás után nyomott gyűjteményekben a legtöbb mese többször ismétlődött: olyan mesék, amelyeket Guilielmus kanonok a középkor egyik verses Aesopusából átdolgozott, visszatértek a gyűjteményhez utólag csatolt Valla -és Rimicius-féle, görög eredetiből fordított mesék közt stb. Pesti rendszerint sorjában haladva, az első helyen fordítja az ily meséket s ahol utóbb ismét előkerülnek, ott hagyja el őket, legfeljebb egy-két apró stiláris módosításon látszik itt-ott, hogy ezeket is figyelembe vette. Csak két esetben történt meg, hogy a hátrább következő változatot fordította, de ezek valóban sokkal gazdagabbak, színesebbek a korábbinál. Ezek: a CXXVI. mese Gellius szerint (egészen rövid változata ott áll már Guilielmus Avianus nyomán írt meséi közt) és a CXLII. Rimiciusból (az Erasmus adagiumaiból kiszemelt rövidebb változatot hagyta el). Változatosságra való törekvésében néhány oly mesét is elhagyott, amelyekhez csak nagyon hasonló fordult elő már előbb. Ugyanez okból változtatott néhol a mesék szereplőin is, így a farkasról és bányáról szóló mesék közül az egyiket farkasról és ebről mondja el (LVI.) stb. A gyűjtemény legvégén egy-két mesét talán tévedésből hagyott el, úgy emlékeztén, mintha már korábban is ott lettek volna. Elhagyta végül a latin gyűjtemény anyagából mindazt, amiről világos volt, hogy semmi köze Aesopus-hoz, a Policianus Lamia-jából, Crinitiusból és Campanusból való mesét s Gellius Herodotosból vett elbeszélését Arionról, végül az Abstenius-féle fabulák teljes sorozatát. Ez utóbbiakról ugyanis magából a latin kiadványból világos volt, hogy eredeti lelemények s míg az összes többi részek fejléce Aesopi Fabulae, ezek fölött Abstemii Fabulae áll. Annak, hogy Pesti nem oly

⁶ Turóczy-Trostler József: A magyar nyelv felfedezése. 1933, 46. l.

lenyomatot használt, amelyben Abstemius hiányzott, világos bizonyítéka az, hogy Abstemius előszavából egy az aesopusi mesék erkölcsi hasznáról szóló részletet csaknem szó szerint beiktatott a magáéba. (A.: Non enim modo mortalium animos incredibili quadam afficiunt voluptate, verum etiam iad res honestas, utilesque peragendas suis fabellis magis quam philosophi suis praeceptis alliciunt. Nam ita in legentium animos quadam iucunditate penetrant, et quibusdam similitudinibus, quae maxime ad commovendos animos valent, quid vitandum, faciendumque sit ostendunt, ut omnes etiam inviti illis assentire cogantur. — Pesti: non solum incredibili quadam voluptate animos mortallium afficiunt, verum etiam ad res honestas utilesque peragendas magis quam Philosophi suis severis praeceptis alliciunt, adeoque cum summa iucunditate in animos hominum penetrant, et quid imitandum evitandumque sit, ostendunt, ut omnes etiam inviti illis assentire cogamur.)

A válogatás említett módjából folyt, hogy Pesti XCVIII. meséjéig a latin kiadvány egyetlen darabja sem maradt el, odáig tudniillik egy mese sem ismétlődött. A második csoport írója. Barlandus ugyanis a Guilielmusnál nem szereplő mesék gyűjteményét adta ki eredetileg, s így az első két csoportban (Guilielmus 45 és Barlandus 40 meséje) egy mese sem ismétlődött. A későbbiekben (amint Toldy kiadásának bevezetéséből is látható) egyre nő a kihagyottak száma. Abstemiuson kívül 88 mesét hagyott el Pesti a hátralévő 175 közül.

A meséknek maguknak Pesti a szó igazi értelmében fordításukat adta, nem paraphrasisukat, mint Heltai, s egyes, a régi fordításokban általános latinizmusokat nem számítva, jó magyarságú, itt-ott kitűnő szólásokra találó fordításukat. Toldytól kezdve mindig ellentétbe állították maguknak a meséknek stílusával a hozzájuk fűzött tanulságokét, megállapították, hogy azok már messze eltérnek az eredeti latin tanulságoktól, hogy nehézkesek, hosszadalmasok s mindezt a verselés nyüggével magyarázták. S valóban, e tanulságok fölösleges pleonaszmusai abból erednek, hogy — három hosszabb tanulság kivételével — minden mese tanulságát három egyrímű sorba foglalta s ezt nem tudta más-kép megvalósítani, mint úgy, hogy legtöbbször párhuzamos mondatokban ismételte ugyanazt a gondolatot. Alapjában azért mindenütt a tőle fordított latin Aesopus tanulságait tartja meg, csak

variálja, hogy a három sor kijőjön, vagy a tanulásban is utal röviden a mese lényegére. Sokszor a háromsoros vers rövidebb egy-egy hosszabbra nyúlt latin tanulásnál, de ilyenkor is annak lényegét emeli ki. Itt-ott a rím kedvéért erőltetett szóhasználat teszi kissé homályossá.

(Folyt. köv.)